

IV. Direktør N. Rygg's oversikt

utarbeidet for Norges Banks representantskap til årsmøtet 19. februar 1929.

(Oversikten som inntas her var på det nærmeste ferdig utarbeidet før møtet, men kunde ikke fremlegges som foredrag på møtet på grunn av direktørens sykdom.)

Det faller naturlig i forbindelse med det fremlagte regnskap for 1928 å gi en oversikt over den utvikling som ligger under tallene. Disse er i år i ikke mindre utstrekning enn for preget av årets begivenheter, som Norges Bank har stått midt oppe i.

Som en rekke av de foregående år har også dette år sine dype skygger, men de samler sig særlig om den første del av året, da stillingen var likeså kritisk som noen gang før, i høyeste grad kritisk, og de besværligheter som man siden hadde å kjempe med var nærmest eftervirkninger fra denne periode i begynnelsen av året.

Året 1928 hadde fått i arv fra sine forgjengere en ytterst uheldig utvikling. Den opskremte stemning skapte en farlig situasjon og der blev intet forsømt for å gjøre det så broget som mulig. Dette virket stadig inn på Norges Banks virksomhet. Den urolige stemning blev jaget ytterligere op i januar, så da man kom frem til bankregnskapene, var likevekten allerede på forhånd tapt. Og februar blev en ytterst vanskelig måned. De følger som uroen skapte var ikke bare uheldige for våre banker, men de betegnet en ulykke for landet. Også i mars og april merket man momentant utslaget så snart begivenheter inntraff, der øket uroen. Behovet stod ikke i noget forhold til naturlige økonomiske bevegelser, men var direkte følge av offentlige debatter. Man hadde således ganske eiendommelige forhold, ikke bare ved å arbeide med de vanskeligheter som de økonomiske forhold i sig selv skaper, men man måtte stadig møte behov som fremkaltes ved den offentlige diskusjon. Arbeidet blev herved meget tungt og tilstanden blev noget nær utålelig.

Jeg gav i representantskapet ifjor utenfor mitt foredrag en rekke data for å belyse dette, og jeg kunde nu supplere disse, men istedenfor å skildre de farer man den gang stod likeoverfor, vil jeg peke på den styrke som det økonomiske samfund viste ved å komme igjennem dem.

Under trykket av utviklingens skjeve gang var der av en komite utarbeidet et lovforslag angående foranstaltninger der skulde motvirke farene. Om disses berettigelse kan der diskuteres, om jeg enn ikke tror at de skadevirkninger man fryktet vilde inntre i virkeligheten, for dette vilde jo først og fremst avhenge av den måte hvorpå de blev satt i verk. I ethvert fall var forslaget utsprunget av et levende ønske om å stemme op mot den uheldige utvikling, og avverge ulykker under vanskelige forhold, men da det viste sig at forslaget ikke kunde gjennomføres, var man henvist til andre midler.

Når man den gang foretok en kjølig bedømmelse av forholdene var det på det rene at den økonomiske situasjon lå gunstigere an enn den gjorde et år tilbake. Så man bort fra den nervøse stemning og den derav skapte uro, var den virkelige reelle stilling bedre, og selv de menn som så aller mørkest på fremtiden, måtte erkjenne at der i selve forholdene ikke lå noget foruroligende moment. Hvis så hadde vært tilfellet, hvis man ikke kunde stole på den økonomiske bæreevne og bankenes stilling, vilde redningen være forgjeves. Det var således den reelle situasjon som måtte tjene som utgangspunkt, ikke den psykologisk påvirkede stemning. Herefter måtte disposisjonene bli å treffe med det mål for øie at det psykologiske trykk efterhånden vilde forta sig.

Som følge av de tendenser som gjorde sig gjeldende steg Norges Banks utlån til banker meget sterkt fra høsten 1927 til februar 1928, på samme tid som kravene til våre valutabeholdninger var overordentlig store.

Diskontoen blev 1. februar satt op med 1 % til 6 %. Begrunnelsen lå først i den sterke nedgang i innskuddene, ikke bare i centrene, men bølgeslagene nådde langt utover; dernæst i de sterke krav til Norges Banks utlånsvirksomhet; og for det tredje i det kolossale salg av valuta og den betrungte stilling dette skapte. Disse grunner gjorde diskontoforandringen åpenbar nødvendig, hver enkelt av dem var i sig selv tilstrekkelig.

Det ligger nær å spørre hvad denne unødige skapte situasjon kostet landet. Den var unødig, fordi det intet formål kan tjene fra nogen side sett, å skape uro innen sparernes rekke. Diskontoen måtte settes op på en tid da man mere enn gjerne ønsket å holde den rolig, og til en høide som ellers ikke vilde ha vært påkrevet, og det blev påstått at overførslene lettet penge-markedet annetsteds, så man kunde gå til å nedsette renten, og videre blev den tendens som var tilstede til minskning av arbeidsledigheten og fremgang i virksomheten sinket på en ettertrykkelig måte. Jeg er ikke i stand til å regne ut hvilken skade det har gjort, men at vi nu ved årsskiftet vilde være kommet ennu et godt stykke lenger i gunstig utvikling har jeg ingen tvil om.

Da forholdene lå sig mere til ro tok vi op spørsmålet om gjeninnførelse av gullmyntfot. Dette var nu blitt en nødvendighet. All den stund de objektive forutsetninger måtte sies å foreligge, vilde det være en alt for stor risiko å utsette sig for virkningen av nye stemningsbølger. Direksjonen foreslo derfor i skrivelse av 7. april 1928 til Finansdepartementet med Representantskapets tilslutning at gullinnløseligheten skulde gjeninnføres, og dette blev også gjennomført fra 1. mai 1928. Herved var man kommet ut av den midlertidighet, hvorunder de økonomiske og finansielle forhold har lidt gjennom en årrekke. Så lenge sedlene er uinnløselige, er der alltid en nærliggende fare for at demningen ikke vil holde under påkjennningene. I og med gullinnløseligheten har man satt i verk igjen det apparat som kan holde likevekten, tross stemningsbølger og rykk. Alt i alt kan det sies at gjennomførelsen er gått efter forventning uten særlige vanskeligheter.

I og med gullsystemets gjennomførelse vil metallforsendelser til utlandet gå inn som et regelmessig ledd, således som i andre land, hvor disse forsendelser er dagligdagse, og som sagt en nødvendig følge av systemet. Imidlertid har man hittil helt undgått sådanne forsendelser, idet man har tilfredsstillt behovet gjennom valuta uten å behøve å gripe til gullforsendelser.

Valutamarkedet i sin helhet har artet sig nogenlunde bra, og bedre enn i 1927, tiltross for det ekstraordinære behov i årets begynnelse. Tilgangen har alt i alt vært ganske tilfredsstillende, og der har således vært en større balanse enn i 1927. Det behov som man hadde å møte har tross alt vært mindre enn året før.

Når arbeidet på dette område har vært vanskelig for Norges Bank, så beror det på særskilte omstendigheter. Man kunde jo heller ikke vente at det skulde gå uten nogen gnidning. I årets løp bedredes våre bankers balanse med utlandet. På den ene side gikk de utenlandske bankers tilgodehavende her ned til et minimum. På den annen side våknet i og med gullfestningen våre bankers interesse for plasing i utlandet, hvilket så å si helt hadde ligget i Norges Banks hånd så lenge fluktuasjonene varte. Nu lå bankene sig til en beholdning og den øket fra sommeren utover, og har vært oppe i ca. 100 millioner kroner. Denne tendens har vært stimulert ved den høie rente som man har kunnet opnå ute. Dette har skapt en knapphet på markedet som i høi grad har vanskeliggjort arbeidet. Norges Bank har stadig av den innkjøpte eksport- og fraktvaluta måttet avstå herav til bankenes olegg, og derved er adgangen til å møte det ordinære behov ved den ordinære tilgang blitt innsnevret. Også likviderende banker har hemmet tilgangen ved å legge op betydelige beholdninger, om ikke i den hensikt så dog med den virkning, at midlene lengst mulig holdes unda for det norske samfund.

Resultatet har vært at markedet for Norges Banks operasjoner har vært knapt, mere og mindre måned efter måned.

Diskontoen blev fra og med 27. mars satt ned $\frac{1}{2}$ %, og i denne høide har den siden holdt sig. Forholdene har til sine tider nok kunnet gjøre en forhøielse naturlig, ikke minst under hensyn til den sterke rentestramning i utlandet, og gjennom den konkurranse som derved har reist sig om innskudd fra norsk side. Men man har holdt fast ved det samme nivå så lenge det lot sig forsvare, og i tilknytning til lignende bestrebelse i andre land for å holde et rimelig nivå så lenge som mulig. Utlånene har forøvrig vist en nedadgående tendens efterat den sterke stigning hadde kulminert i februar.

Av de mest karakteristiske trekk ved Norges Banks opgaver for 1928 skal jeg nevne at seddeløpet har hatt en svakt synkende tendens, som man måtte vente det, og at folioinnskuddene har vært synkende og har ligget betydelig lavere enn i 1927.

Der er forøvrig fra så mange hold gitt oversikt over den økonomiske utvikling i 1928, at jeg ikke behøver å gå til nogen gjentakelse. Jeg kan innskrenke mig til å fastslå enkelte hovedtrekk. Alt i alt vidner disse oversikter om fremgang, når man ser på næringsveiene i det hele. Vi lever fremdeles i en overgangstid, og dette gjør at vi ikke kan nyte godt av konjunktorene i samme grad som andre land, der er kommet lenger i denne prosess. Imidlertid har utviklingen her hjemme i 1928 vært merkbart støttet ved konjunkturbedring på viktige områder, særlig i annet halvår. Med disse mere optimistisk pregede rapporter faller også Norges Banks iakttagelser sammen, således som de er opsummert i den beretning som senere vil bli trykt. Det understrekes fra flere distrikter at næringslivet arbeider tungt, og for flere avdelinger virker det dårlige utfall av årets høst eller fiskeriene sterkt inn. Men man vil bemerke at det fra en rekke avdelinger uttales at året 1928 betegner en betydelig lysning eller iallfall at det har bragt fremgang. Det heter bl. a. at man nu mener å være kommet over underskuddsårene, at 1928 for de fleste har bragt balanse, for mange litt overskudd, at derfor tilliten vender tilbake, og at der gjør sig gjeldende en forsiktig optimisme. Videre vil man finne uttalelser om at foretaksomheten skyter vekst, at der er blitt større liv og rørelse og tro på fremtiden; der pekes på det målbevisste oppbyggende arbeide, som utføres, og det heter at hvis de nærmeste år blir nogenlunde gunstige, vil næringslivet komme i de rette former.

Det fremheves fra mange kanter at gullfestningen har hatt meget stor betydning gjennom den derved skapte prisstabilitet, og gjennom den trygghetsfølelse som uforanderlige penger nødvendigvis betegner for produksjonen.

De åpenbart viktigste kjensgjerninger i årets utvikling er at produksjonen er steget, beskjeftigelsesgraden er øket og arbeidsledigheten gått ned.

Videre er tilpasningen til det verdinivå som bestemmes av parikronen kommet langt. Dette vil si at produksjonen blir lønnsom. Bedriftenes oppgjør antas i adskillig utstrekning å ville vise gunstigere stilling. Sett fra bankenes side betyr dette at deres aktiver festner sig. Man har også sett eksempler på at verdier som har ligget nede er begynt å løfte sig op, således at nedskrevne verdier atter begynner å forrente sig. Endelig er, hvad der ikke er minst viktig, den finansielle atmosfære nu ikke til å kjenne igjen.

Videre har året 1928 vært et fruktbart år forsåvidt angår organisasjon, sammenslutning og rasjonalisering. Om enn ikke så meget ennå er opnådd, så er arbeidet blitt optatt, og ikke i noget tidligere år har erkjennelsen av at dette var nødvendig og tilslutningen dertil vært så stor.

Idet jeg avslutter min omtale av det forløpne år vil jeg få lov til å gjengi årets driftsresultater for Norges Bank. Bankens inntekter utgjør efter fradrag av omkostninger *kr. 11 269 731,36*, der av Representantskapet besluttedes anvendt på følgende måte:

Avsetning til å møte tap	kr. 1 710 010,66
Avsetning (underslag)	„ 22 447,38
Dekning av disagio	„ 5 987 273,32
Overført til pensjonsfondet	„ 50 000,00
Til Statskassen	„ 700 000,00
8 % utbytte til aksjonærene	„ 2 800 000,00
	<hr/>
	kr. 11 269 731,36

Herved er tap på valuta bragt helt ut av verden. Årets inntekter ligger lavere enn ifjor, da de blev påvirket av særlige omstendigheter (de store beholdninger av utenlandsk valuta). I det kommende år må man antagelig regne med nogen nedgang. Dette driftsresultat må ansees tilfredsstillende. Det skyldes imidlertid ikke bare hovedsetet, men også våre avdelinger, og jeg vil, da representanter for disse er tilstede, fremføre vår takk for deres bidrag til vårt arbeide

og for deres interesserte medvirkning. Og jeg vil føie til en takk til funksjonærene ved hovedsetet og ved avdelingene rundt omkring i landet for deres samvittighetsfulle arbeide og store interesse for det institutt i hvis tjeneste de står.

Jeg vil dernest gå over til et spørsmål som naturlig reiser sig, nemlig om våre banker er i stand til å fylle den oppgave der nu stilles dem, og evner å utvide sin långivning i forhold til det økonomiske samfunns vekst. Man hører tildels mistrøstige uttalelser som jeg dog ikke tror er vel begrunnet. Der klages riktignok over kredittnød, men endel bør trekkes fra. For endel av den kreditt som forlanges bør bankene ikke innlate sig på å yde. De gjør rett i å vise forsiktighet.

Vi må erindre at vi på dette område lever i en vanskelig overgangstid, med de mange likviderende banker rundt omkring. Overførelsen fra disse til de frie banker må nødvendigvis ta sin tid. Adskillige firmaer er heller ikke i den skikk, at de for tiden kan føres over, men det må utstå til stillingen er blitt mere klarnet. Der er også bedrifter av sådant omfang at deres finansiering ikke for tiden kan greies her hjemme.

Også de frie banker har i ikke liten utstrekning midler bundne i verdier som suksessivt vil gå ut og gi bankene anledning til å utvide sin virksomhet til andre sider. Dertil kommer de betydelige kapitaler som nu er plasert i utlandet, og som etterhånden vil vende tilbake.

Vi må heller ikke glemme at året 1928 satte bankene tilbake, derved at betydelige midler blev ført til utlandet.

Der blev i fjoråret gjort forsøk på å få finansieringer som nu ydes fra utlandet over på norske hender uten at det ledet til større resultater. Bedriftene foretrakk å holde sig til utlandet.

Jeg tror ikke at man behøver å se så mørkt på det. Jeg tror at vi har muligheter til å finansiere en naturlig utvikling av landets erhvervsliv. Det forutsetter at man anvender sine krefter riktig, og setter dem inn på det rette sted.

Når jeg hevder denne opfatning så er det underforstått at opsparingen får anledning til å utvikle sig. Det er i virkeligheten et ganske beskjedent krav der stilles, at man ikke tilstopper denne kilde og hindrer denne nyttige funksjon, som ikke bare er nyttig for dem der utfører den, men også av den største betydning for det hele samfund til fremme av øket virksomhet. Lar man den få virke i fred, har man lov til å regne med gode chanser.

I denne forbindelse kan det også være på sin plass å si nogen ord om Norges Banks stilling i kredittlivet. I de forløpne år måtte Norges Bank, tvunget av forholdene, påta sig en mengde oppgaver. Det vil jo gjerne bli så i et lite land. Om enn decentralisasjon er et fremherskende prinsipp hos oss, så har i all fall arbeidet med de økonomiske ulykker vært konsentrert. Nu lastes til alt held disse ekstraordinære oppgaver av og vi kan mere udelt ofre oss for vår almindelige funksjon. Hvad vår kredittvirksomhet angår legges også den an med normale forhold for oie. Men den må selvfølgelig avpasses efter tidens krav. Norges Bank kan ikke innskrenke sig til å være bankenes bank. Det er utelukket som forholdene arter sig og vil arte sig utover i tiden. Den direkte lånevirkosomhet må fortsettes og antagelig utvides. Lånevirkosomheten blir forøvrig høist forskjellig i de enkelte dele av landet, og bestemmes blandt annet av den kreditt som er disponibel gjennom andre institutter. Det må derfor bli stor ulikhet. Der er dele av landet hvor Norges Bank er blitt det avgjørende kredittorgan. Således i Nordland og Finnmark, hvor banken i forholdenes medfør har fått den dominerende stilling. Ellers trer den inn for å utfylle den forhåndenværende bankkreditt, alt efter forholdene på hvert sted. Endelig vil Norges Bank i de store centrer, hvor kapitaltilgangen er rikelig, kun i undtagelsstilfelle gi direkte kreditt og i alle fall etterhånden innskrenke sig til å bli bankenes bank.

Vi sliter ennu med en masse gamle ting, som skal bringes i orden. Der er gjort meget av dette arbeide i 1928. Jeg tenker på likvidasjon av banker. Det vil snart være forbi med de administrerte banker som konkurrerende innretninger. Likvidasjonen går sin gang, og farten kan visstnok settes op litt mere. Det vil snart være bare frie banker som rår grunnen. Engagementene flyttes smått om senn over til disse, og innskuddene med. Men det lar sig ikke skjule, at adskillig ennu står igjen, både for bedrifter og for kommuner, her som i andre land, men vel mere hos oss. Der er således, om man vil fordype sig i disse sider, rikelig stoff til å tegne

dystre bilder. Det er så at disse ting også må ha bankenes fulle oppmerksomhet, og de vil beskjeftige oss fremover. Men jeg vilde gjerne fremheve at det ikke lenger kan ha vår hovedinteresse. For det vesentlige må nu være å fremme det som kan føre fremover, og derved lette den oprydning som ennå står igjen.

Jeg har ved en tidligere anledning søkt å forklare, at hovedsaken for bankene nu måtte være å samle sine krefter for å kunne nå de beste resultater, og å legge sitt arbeide an på å gjøre den størst mulige nytte under den foreliggende situasjon.

Og for Norges Bank stiller det samme spørsmål sig, hvorledes den skal anlegge sin virksomhet under de nu foreliggende forhold.

Den har fremfor alt den oppgave å sikre vårt pengevesens stabilitet, og dette setter meget bestemte grenser for vår virksomhet, særlig for våre utlån. Der må ikke og vil heller ikke bli foretatt noget som kan sette den opnådde fasthet i fare.

Videre er der i lovgivningen satt visse skranker med hensyn til ydelse av lån, hvorved Norges Bank er mere bunden i sin virksomhet enn andre banker. En nasjonalbank kan ikke disponere med den samme frihet som andre banker, et hensyn som riktignok ikke anerkjennes av dem som det i øieblikket ikke passer, men som man allikevel får boie sig for. Ti en nasjonalbank skal kun bevege sig innenfor en bestemt optrukken ramme. Det ligger i dens karakter av nasjonalbank. Det er nødvendig av hensyn til den særlige sikkerhet, som må gjelde for dens utlån, og det flyter også av dens hovedoppgave, at den ikke kan binde sine midler i større utstrekning i lange utlån.

Men selv om man fullt ut oprettholder disse hovedkrav, har Norges Bank sin særlige oppgave under de rådende forhold, og den skal være sig denne oppgave bevisst. Den kan ikke innrette sig helt som under ordinære forhold. For det første fordi det nettopp nu stiller sig således, at en støtte på det rette punkt kan få så stor betydning og gjøre så stor nytte, ikke bare ved selve de foranstaltninger som settes i verk, men også indirekte ved de videre nyttevirkinger, som dette gir støtet til. Man kan på denne måte, når det først er kommet i gang, opnå å sette kreftene i bevegelse.

For det annet fordi bankforholdene ennå mangesteds er sådanne at Norges Bank ikke kan undlate å tre støttende til. Der er banker, men ennå ikke av sådan størrelse, at de kan makte alle opgaver.

Vi får nok høre både fra det ene og det annet sted, at vi ikke har tilfredsstillet alle krav, men vi kan ikke nogen gang gjøre regning på å fylle alle forventninger, som låntagere stiller like overfor Norges Bank. Jeg vil kun hevde, at ledelsen har vært besjelet av dette ønske å fylle de opgaver som jeg har nevnt, og at Norges Bank har ydet sitt bidrag. Gjennem de kreditter der er ydet rundt om i landet er i virkeligheten vår portefølje i sin sammensetning undergått en større forvandling enn i noget tidligere år.

Av de iakttagelser, som jeg har hatt anledning til å gjøre for det forløpne år, trekker jeg ut som kvintessensen, at vi har sett at arbeidsmulighetene under tryggere vilkår er øket. Tildels har dette vist sig i en grad som jeg ifjor ikke våget å regne med i løpet av en så kort tid som et år. Og disse muligheter kan ytterligere økes gjennem påvirkning i gunstig retning. Dette er i mine øine den for landet gavnligste arbeidspolitik. Der skapes arbeide, som betaler sig selv gjennem det frembragte produkt og ikke oprettholder kunstig kjøpekraft som ved de mange foranstaltninger, der er så yndet, men hvor utgiftene helt eller delvis veltes over på andre.

Den neste iakttagelse er at kreditten anvendt på rette sted har hatt sin store andel i å fremme disse arbeidsmuligheter og lede utviklingen i gunstig retning. Vi har påtagelig bevis for den livgivende evne som kreditten eier, når den i det rette øieblikk settes inn for å lede utviklingen under full forståelse hos bankene av samfundets behov og av ansvaret for betrodde midler. Og her er vi ved den oppgave, som er den viktigste av alle og som derfor må samle all vår interesse i tiden fremover: å få arbeidsvirksomheten i landet drevet op mest mulig og i de grene av erhvervslivet hvor det trenges få det utbygget på sunt grunnlag.